

Izlaganje sa znanstvenog skupa

321.7.01

Primljeno: 22. rujna 2008.

Deliberativna demokracija i moć u pokretima za globalnu pravdu*

DIETER RUCHT**

Sažetak

Autor najprije razmatra ideju deliberacije i deliberativne demokracije općenito a zatim prikazuje svoje istraživanje pokreta za globalnu pravdu. Razmatraju se dva pitanja: "Kako deliberacija, participacija i donošenje odluka (ili pokušaj da ih se ostvari) izgledaju u različitim vrstama skupina, različitim zemljama (i vjerojatno na različitim razinama – od lokalnih do međunarodnih)?" te "Koji čimbenici utječu na deliberativne/participativne prakse i ograničavaju ih?". Empirijsko istraživanje se uglavnom temeljilo na polustrukturiranom i strukturiranom promatranju sa sudjelovanjem, koje nadopunjuju neformalni intervjui u lokalnim ili regionalnim skupinama u šest zemalja i na nizu transnacionalnih sastanaka mreža i političkih kampanja za globalnu pravdu. Autor najprije zaključuje da skupine pokreta za globalnu pravdu – iako općenito stavljaju veliki naglasak na smanjivanje onoga što percipiraju kao nelegitimne oblike moći unutar vlastitih redova i na to da deliberiraju što je više moguće – pokazuju priličan broj odstupanja od tog ideala. Nadalje, na temelju rezultata istraživanja autor zaključuje da deliberacija, u najmanju ruku na razini malih skupina, nije samo san nego doista postoji, te da su u nastojanju da smanje "tvrdu" moć u svojoj internoj komunikaciji i omogućue deliberaciju većina skupina za globalnu pravdu uspješnije nego većina sindikata, političkih stranaka i velikih nevladinih organizacija.

Ključne riječi: deliberacija, deliberativna demokracija, pokreti za globalnu pravdu, konsenzus

* Prepravljeni rad koji je prvotno izložen na međunarodnoj konferenciji "Demokratske inovacije – teorijski i praktični izazovi evaluacije" u Centru društvenih znanosti u Berlinu, 7.-9. veljače, 2008. Želio bih zahvaliti svim istraživačima koji su promatrali kao sudionici i poslije zapažanja prenijeli na papir, na čemu se i temelji empirijski dio ovog rada.

** Dieter Rucht, Profesor političke sociologije na Freie Universität Berlin u SR Njemačkoj.

Među različitim teorijama demokracije, kao što su predstavnička, participativna i deliberativna, ova posljednja je najmanje jasna. Dok se predstavnička i participativna demokracija mogu operacionalizirati u smislu da postoje formalna pravila koja mogu čak postojati u obliku zakona, tako da njihovo kršenje može biti zakonski sankcionirano, deliberativna demokracija, unatoč tome što se njom bavi sve više literature, nije institucionalizirani koncept. Sve dok se shvaća kao skup pravila za političko odlučivanje općenito, takva demokracija naprosto ne postoji. U najboljem slučaju faza deliberacije prethodi nekim političkim odlukama koje se na kraju temelje na autoritativnim odlukama elita ili glasovanju većine, bilo putem delegata, bilo aktivnim sudjelovanjem stanovništva u slučaju referenduma.

Posve je druga stvar deliberativna demokracija u malim i srednjim skupinama, koja se temelji na susretima sudionika. Je li deliberativna demokracija moguća u takvom okruženju? Naravno, mogli bismo se osvrnuti na vlastito sudjelovanje u različitim vrstama debata. Netko bi mogao reći da nikad nije prisustvovao "čistoj" deliberativnoj interakciji (Weinrich, 1972.), dok drugi tvrde da su zaista iskusili takav oblik debate, iako je to vjerojatno bilo rijetko. Možda su i jedni i drugi u pravu, budući da se referiraju na različite ideje ili standarde deliberacije. Imajući na umu tu mogućnost, vrijedi objasniti pojam deliberacije. No čak i ako se uspije postići takvo pojašnjenje, vjerojatno će i dalje postojati različita mišljenja o (ne)postojanju deliberacije.

Da se ne bi oslanjalo na osobne procjene, osobito u situacijama u kojima je svjedok bio aktivno uključen/a, pitanje o postojanju i oblicima deliberacije treba podvrgnuti empirijskom istraživanju. Takvo ispitivanje, kao i svako istraživanje u društvenim znanostima, možda je nesavršeno i podliježe kritici. No u najmanju je ruku riječ o pokušaju da se ova debata dovede do specifičnije razine, gdje su kriteriji definicije i načini operacionalizacije eksplicitno postavljeni i zato se mogu empirijski i metodološki provjeriti.

U tekstu što slijedi pokušat ću rasvijetliti dva ključna pitanja: Prvo, pojavljuje li se uopće politička deliberacija u okruženjima malih skupina, poput skupina u društvenim pokretima? Drugo, ako se pojavljuje, koji su uvjeti povoljniji za njezin razvoj? Prije nego što pređem na ta empirijska pitanja, najprije ću prikazati i preispitati neke pristupe i koncepcije deliberativne demokracije i deliberativnog procesa. Drugo, osvrnut ću se na dio literature koji se bavio, iako uglavnom tek usputno, (ne)postojanjem deliberacije u skupinama u okruženjima različitim od društvenih pokreta. U trećem i glavnom dijelu, predstaviti ću neke dojmove i nalaze komparativnog istraživačkog projekta koji je u tijeku, na temelju kojih ću ukratko formulirati zaključke.

1. Deliberativna demokracija: pojašnjenja i teorijska razmatranja

Deliberativna demokracija je pojam o kojem se posljednjih godina sve više raspravlja.¹ Pojavljuje se u naslovima knjiga i članaka, u oglecima o političkoj teoriji te u govorima i dokumentima političkih aktera. Nije uvijek jasno što ljudi imaju na umu kad govore općenito o deliberaciji i napose o deliberativnoj demokraciji.

Svi koji taj termin ne koriste samo usputno vjerojatno bi se složili da politička deliberacija nije samo govorenje. Evo kako skupina proeuropskih Francuza, čiji su sponzori velika osiguravateljska tvrtka i nekoliko zaklada, definira taj pojam:

“Srž demokracije je zdrava deliberacija – ne obični razgovori i jednostrane debate nego diskusije koje zahtijevaju izlaganje suprotstavljenim stavovima te volju da se bude doveden u pitanje i da se sluša”².

Taj je pogled u skladu s pojmom deliberacije kod većine društvenih znanstvenika, iako su njihove definicije obično razrađenije. Habermas (1984.), primjerice, specificira uvjete u kojima se deliberacija može odvijati.³ Polazeći odatle, nekoliko je društvenih znanstvenika prezentiralo obuhvatnije liste kriterija.⁴ Tipično je da te definicije i daljnje specifikacije ostaju na općenitom nivou, neovisno o tome u kojem okruženju govornici deliberiraju i s kojom vrstom pitanja imaju posla.

Međutim, ima smisla obratiti veću pozornost na kontekst i sadržaj kad razmišljamo o deliberaciji. U pogledu *konteksta*, možemo razlikovati dvije vrste situacija. S jedne strane, govornici uključeni u pokušaj deliberacije od-

¹ Za recentnije radove vidjeti, na primjer, Dryzek 2000., Mouffe 2000., Mansbridge et al. 2003., Chambers 2003., Ackerman i Fishkin 2004., Medaris 2004., Steiner et al. 2004., Bachtiner i Steiner 2005., Ryfe 2005. i Mutz 2006. Za kritičnu procjenu deliberacije vidjeti, npr., Sanders 1997., Shapiro 1999., Simon 1999. i Kohn 2000.

² <http://www.tomorrowseurope.eu/spip.php?article30>

³ U svojim ranijim radovima, Habermas identificira nekoliko uvjeta za deliberaciju: slobodan pristup deliberaciji, identitet smisla i govora (*Wahrhaftigkeit*), razumljivost (*Verständlichkeit*) govornih akata i eliminacija svih oblika moći osim moći argumenata. U svojim kasnijim radovima, kada se referira na političke kontekste, Habermas također naglašava ulogu političko-etičkog (umjesto apstraktno moralnog) i pragmatičnog utemeljenja političkog djelovanja (Habermas, 1992., 297.). Za proširenje Habermasovog modela diskursa vidjeti, npr., Young (1996.). Ona poput nekih svojih kolega smatra da Habermas previše naglašava kognitivne i racionalne aspekte diskursa. Zato se zalaže da se uključe pozdravi, retorika i pripovijedanje. Za ulogu potonjeg aspekta u deliberaciji vidjeti Poletta, 2006., poglavlje 4.

⁴ Della Porta (2005., 74), na primjer, pozivajući se na različite segmente literature, navodi transformaciju preferencija, orijentaciju prema javnom dobru, racionalnu argumentaciju, konsenzus, jednakost, inkluzivnost i transparentnost.

vojeni su vremenom i prostorom, tako da njihovoj debati treba neki oblik medijacije. To se, primjerice, događa kad govornik B u novinama Y odgovara na nešto što je prije nekoliko dana rekao govornik A na televizijskom kanalu X. S druge strane, govornici se mogu sastati u malim skupinama i i izravno interagirati. U prvom slučaju, svaka činjenična tvrdnja govornika A može se verificirati ili falsificirati prije nego što B odgovori. Također je vjerojatno da će B odgovoriti na kontroliraniji način nego što bi učinio u izravnom susretu, gdje se od njega traži trenutačan odgovor. Štoviše, deliberacija u situaciji vremenskog pritiska može izgledati drukčije nego u opuštenoj atmosferi bez dugačkog dnevnog reda ili govornika koji uskoro moraju otići. Dakle, vrijeme je bitno. Uz to, prisutnost ili odsutnost publike, njezino znanje o pozadini i činjeničnim elementima debate, kao i stavovi i interesi koje publika ima u sukobu mogu utjecati na ono što sudionici govore i u koji kontekst to stavljaju.

Vrsta teme o kojoj se raspravlja također može utjecati na strukturu, tijek i rezultat deliberacije. Neka kontroverzna pitanja mogu se na kraju preoblikovati u problem stupnjevanja, u kojem se odlučuje o više ili manje nečega. To važi za pregovore o plaćama ili pitanje koje je primjereno ograničenje brzine na autocestama. Druga pitanja, primjerice o legitimnosti smrtne kazne, prije su stvar u kojoj se opredjeljuje ili/ili. U potonjim situacijama, u kojima je teška ili nemoguća “međupozicija”, deliberacija se teško može okončati.

Druga dimenzija sadržaja rasprave odnosi se na analitičku distinkciju između kontroverze o činjeničnom pitanju (teorijski diskurs u Habermasovim kategorijama) i kontroverze o normativnom pitanju (praktički diskurs). Dok se u stvarnom životu te dvije vrste diskursa obično isprepleću, s teorijskog je stajališta još uvijek smisleno tretirati ih odvojeno. Pogledajmo opet debatu o smrtnoj kazni. Deliberacija o tome ima li ta kazna učinak zastrašivanja na moguće počinitelje jedna je stvar; a druga je stvar je li kompatibilna s ljudskim vrijednostima. Dok se na prvo pitanje može odgovoriti empirijskim istraživanjem, ili, konkretnije, statističkom analizom, takvi su podaci od male pomoći kad se traži odgovor na drugo pitanje, barem tako dugo dok se legitimnost ne reducira na javno mnijenje. Ukratko, iako je potrebno formulirati općenitu definiciju i pojam deliberacije, nju bi trebalo diferencirati kod primjene na znatno različite situacije. Također je glede deliberacije preporučljivo izbjegavati preopsežne generalizacije na temelju ograničenih empirijskih podataka.

Ako pretpostavimo da imamo dovoljno jasnu predodžbu o tome što znači deliberacija, još uvijek je otvoreno pitanje što je to deliberativna *demokracija*. Ta otvorenost ne proizlazi samo iz različitih značenja, koncepcija i empirijskih varijacija demokracije, nego i iz nejasnog statusa deliberacije u različitim oblicima demokracije. U nekim koncepcijama demokracije deliberacija se uopće ne spominje ili igra samo marginalnu ulogu. U drugim, osobito

onim koje se naziva “deliberativnim demokracijama”, prisutna je već po definiciji. Tako možemo razlikovati demokracije označene kao elitističke, autoritativne, liberalno-reprezentativne od onih koje se povezuju s visokom razinom participacije i/ili deliberacije. Primjerice, Ferree et al. (2002.), koji su se zanimali za ulogu javnosti u različitim koncepcijama demokracije, identificirali su predstavničku liberalnu, participativnu liberalnu, konstrukcionističku i diskurzivnu (ili deliberativnu) vrstu demokracije. Drugi autori općenito razlikuju između reprezentativno-liberalne i deliberativne koncepcije demokracije te pritom često impliciraju da je potonja utemeljena, ili čak identična, sa širokom i ekstenzivnom participacijom građana.

Međutim, stvari su kompliciranije ako ih pobliže promotrimo. Prvo, čak i u elitističkoj koncepciji demokracije deliberacija može imati važnu ulogu, iako je ona ovdje ograničena na uske krugove visoko obrazovanih, dobro informiranih i kompetentnih ljudi. Drugo, participativni koncept demokracije ne mora nužno podrazumijevati široku deliberaciju. Zato se participativna i deliberativna demokracija ne bi trebale izjednačavati (Mutz, 2006.). Dodjela prava glasa ljudima u obliku glasovanja za predstavnike ili participacije na referendumu ne zahtijeva prethodnu deliberaciju.

Čak i kada deliberacija ima ključnu ulogu u demokratskom sustavu, mora se specificirati uloga koju ima u odnosu na nedeliberativne oblike ponašanja. S jedne strane, može se zamisliti *jaka verzija* deliberativne demokracije. U tom slučaju, sve relevantne i kontroverzne političke teme su predmetom široke i intenzivne političke deliberacije koja, idealno, uključuje sve zainteresirane građane i /ili one koji brinu o dotičnoj temi. Na taj način otvoren i participativni proces – u kojem prevladavaju bolji argumenti, a ne drugi kriteriji poput statusa, prijetnje ili straha od sankcija – ne samo da prethodi političkom odlučivanju, nego ga potpuno vodi i čini prosvijećenim. Konsenzus gotovo prirodno proistječe iz takvog procesa. Smatram da je takav demokratski sustav utopijski ideal koji može služiti kao orijentacijsko načelo, no koji se nikad ne može ostvariti u velikim političkim zajednicama poput nacionalne države. Neovisno o obliku i trajanju deliberacije – uvijek će ostati sukob interesa i vrijednosti koji se ne može pomiriti razmjenom mišljenja i argumenata. Stoga ne čudi da se povrh “nenasilne sile boljeg argumenta” (Habermas, 1971., 137.) primjenjuju neki mehanizmi – obično većinsko glasovanje – da bi se došlo do odluke koja obvezuje unatoč tome što se svi ne slažu s njom (također vidjeti Flynn, 2004.).

Druga je stvar mogućnost uspostavljanja *slabe verzije* deliberativne demokracije. Čak i u velikim političkim okruženjima politička zajednica se može pomaknuti prema deliberativnoj demokraciji, tj. predstavničkom političkom sustavu (s više ili manje participativnih elemenata) u kojem konačnom aktu donošenja odluka prethodi faza deliberacije o spornim pitanjima. Pritom se misli na to da se u različitim arenama – primjerice u parlamentar-

noj skupštini, javnom saslušanju ili opsežnoj raspravi u masovnim medijima – prezentiraju činjenice o nekom pitanju, ekspliciraju se interesi i norme kojima se akteri rukovode te se, iznad svega, slobodno razmjenjuju argumenti u prilog ili protiv određenog stajališta ili prijedloga (Bohman, 2000.) Pretpostavlja se da ta vježba nije samo ukras nego otvoreni proces u kojem izvorna stajališta nisu uklesana u kamenu nego se mogu modificirati. Tako se može dogoditi da se neke inicijalne pretpostavke i tvrdnje pokažu kao potpuno netočne, neki interesi kao čisto idiosinkratski i sebični, a neki argumenti očito slabi, tako da se početne razlike postupno smanjuju i raste područje zajedništva. Dok se neki sukobi mogu riješiti takvom deliberacijom tako da konačni čin odluke nije tek jednoglasan⁵ nego počiva na punoj suglasnosti, vjerojatno je deliberacija naprosto nemoguća kod nekih drugih spornih pitanja.⁶ Ipak, sve dok postoji običaj ili čak institucionalizirani pokušaj deliberacije, takav sustav možemo označiti kao slabu verziju deliberativne demokracije.

Ista ideja jake i slabe verzije deliberacije također se može primijeniti na kontekst manjih skupina kojima se bavim u tekstu. Dok će skeptici sumnjati da se čak i u takvom malom mjerilu može ikad u praksi ostvariti jaka verzija demokracije, tu mogućnost ne treba unaprijed odbaciti. Najprije ćemo dati pregled dostupne literature i iskustava koji mogu odgovoriti na to pitanje, a nakon toga ćemo prikazati empirijski materijal o pokretima za globalnu pravdu.

2. Deliberativna demokracija u udruženjima i društvenim pokretima

Političke stranke, skupine koje zagovaraju javne interese i društveni pokreti u velikoj se mjeri razlikuju po stupnju “unutarnje demokracije” i ulozu koju pridaju unutarnjoj participaciji i deliberaciji. U Njemačkoj zakoni koji uređuju strukturu političkih stranaka i registriranih udruženja propisuju minimalne zahtjeve kojima se osigurava unutarnja demokracija. No ti zakoni – kao što je vjerojatno slučaj u svim liberalnim demokracijama – ne kažu ništa o deliberaciji. Stoga u praksi ima mnogo prostora za uspostavu više ili manje

⁵ Jednoglasnost koja se temelji na iscrpljivanju zagovornika odstupajućeg mišljenja ili poštovanju prema nadmoćnoj većini nije isto što i konsenzus u kojem se svi slažu na temelju iskrenog uvjerenja.

⁶ Vrlo je malo vjerojatno da će doći do deliberacije ako se sudionici međusobno vide kao neprijatelje ili ako su “istinski vjernici” fundamentalno različitih vrijednosnih sustava, ako je ulog u odlučivanju ekstremno velik ili ako se pravila igre ne mogu mijenjati iako očito daju prednost jednoj strani u sukobu. U slučaju neslaganja Ackerman (1989) predlaže da se sporno pitanje izdvoji. To je moguće samo u nekim situacijama.

demokratske formalne strukture, da ne govorimo o neformalnim praksama koje krše demokratske standarde.

Razmotrimo, primjerice, skupine za zaštitu okoliša. Njemački Greenpeace, organizacija kojoj se posvuda dive zbog njezinih hrabrih akcija, ima vrlo rigidnu i hijerarhijsku strukturu. Malena skupina vođa i članova upravlja organizacijom, dok lokalne Greenpeace sekcije nemaju gotovo nikakvog udjela u odlučivanju. Štoviše, onih 550.000 ljudi koji redovito doniraju novac – često ih se pogrešno oslovljava kao “članove” – nemaju nikakvo pravo glasa u organizaciji. Bivši direktor njemačkog Greenpeacea otvoreno je rekao u jednom intervjuu da u toj organizaciji nema mjesta demokraciji. Usporio je svoju ulogu s onom kapetana preookeanskog broda, koji sebi ne može dopustiti da se upusti u dugotrajne rasprave dok se približava oluja.⁷ Ta rigidna struktura dovela je do toga da su se neki članovi Greenpeacea odvojili i osnovali vlastitu organizaciju, *Robin Wood*, koja se eksplicitno temelji na demokratskoj i decentraliziranoj strukturi. No čak i takvu strukturu neki akteri pokreta za zaštitu okoliša smatraju preformalnom. Oni preferiraju oblik bazične (*grassroots*) demokracije koja se sastoji od slabo povezanih mreža bez definiranih vođa, delegata i procedura glasovanja.⁸ Takve su strukture postojale, primjerice, u svrhu koordinacije lokalnih građanskih inicijativa protiv nuklearnih elektrana u Zapadnoj Njemačkoj. Obično su sastanci takvih mreža (*Bundeskonferenzen der Anti-AKW-Initiativen*) bili otvoreni za sve, a karakterizirale su ih duge, intenzivne i prilično nestrukturirane debate i izbjegavanje sustava delegacije i glasovanja. Rezultat je bio ili postupno usuglašavanje sudionika oko nekog prijedloga odnosno poziva na akciju ili ustrajavanje na kontroverzama, tako da nije bilo dogovora o djelovanju ili su dogovorene potpuno decentralizirane akcije. Slične strukture su se također pojavile tijekom određenih kampanja i direktnih akcija, primjerice zauzimanja gradilišta nuklearnih elektrana u Njemačkoj i SAD-u (za Njemačku, vidi Sternstein [bez godine], za SAD vidi Epstein, 1991.).

U tradicionalnijim organizacijama poput sindikata, koji su obično poznati po svojim hijerarhijskim strukturama, također možemo naići na suprotne tendencije unutarnjih podskupina ili novoosnovanih sindikata koji žele prevladati te strukture u korist participativnih ili deliberativnih mehanizama. Lipset et al. (1956.), primjerice, proučavali su takve slučajeve koji su ih doveli do zaključka da ne postoji “željezni zakon oligarhije”, kao što je ustvrdio Robert Michels (1911.) u svojoj ranoj studiji o njemačkom radničkom pokretu. Slično tome, “novi sindikalizam” je u SAD-u i nekolicini drugih

⁷ Intervju s Thilom Bodeom u časopisu *Der Spiegel* (3. 1. 2005.). Bode kaže “da demokratski oblici organizacije poput većinskog odlučivanja u stručnim gremijima i neograničenog pristupa članstvu u udrugama u velikoj mjeri sprečavaju djelotvornost”.

⁸ Neke skupine – poput mreže Earth First! koja je nastala u SAD-u – čak su odbijale imati uređ ili bilo koga tko bi mogao govoriti u ime mreže (Rucht, 1995.)

zemalja nastupao s pretenzijom da prevlada ne samo usku usredotočenost na pitanja povezana s radnim mjestom nego i tradicionalne oblike sindikalizma koji uvelike ovise o zaposlenom osoblju i profesionalnom vodstvu.

Treća skupina primjera tiče se područja crkvenih organizacija i vjerskih kongregacija. Ovdje nailazimo na dva različita tipa zalaganja za participativne i deliberativne načine komuniciranja i odlučivanja. Prvo, slično onome što je utvrđeno kod organizacija za zaštitu okoliša i radničkih organizacije, sve veća skleroza velikih i etabliranih kongregacija stimulira održavanje bazičnih (*grassroots*) mreža. Primjerice, *Initiative Kirche von unten* nastala je kao reakcija na strukturni konzervativizam Katoličke crkve, ali je onda preasla u širu ekumensku mrežu. Slično tome, katolička mreža *Pax Christi* definira se kao bazična (*grassroots*) organizacija u kojoj se snažno naglašavaju demokratski i deliberativni procesi. Još jedan primjer je kršćanski *Taizé* pokret koji godišnje okuplja tisuće mladih ljudi, ne samo zbog ekumenskih molitvi nego i zbog debata koje su kritički nastrojene prema stanju vjere u svijetu te globalnim pitanjima općenito. Drugo, postoji duga tradicija autonomnih vjerskih kongregacija čije su strukture i procedure radikalno demokratske. Izniman i relativno dobro dokumentiran slučaj su kvekeri.

Kvekeri su u potpunosti decentralizirani i odbijaju instituciju vodstva. Štoviše, na sastancima nikad ne odlučuju glasovanjem nego punim konsenzusom. To znači da sve dok postoji ijedan član koji nije suglasan, skupina ne može i neće poduzeti nikakvu akciju (Leach, 1998.). Sukladno tome, kvekeri imaju vrlo razvijenu kulturu deliberacije, koju, dakako, jača i olakšava činjenica da na temelju svoje posebne vjere imaju zajedničko uporište za rješavanje sukoba oko konkretnih problema.

Uz iznimku kvekeri, nije bilo sistematskih i metodološki kontroliranih studija o stvarnoj komunikaciji skupina koje smo gore spomenuli. Zato postoje razlozi za skepsu osobito kad predani članovi hvale prednosti svojih skupina ili kada blagonakloni promatrači pišu o svojim promatranjima⁹. I dok je očito da spomenute skupine prihvaćaju norme participativne demokracije i deliberacije, manje je jasno, vjerovatno uz iznimku kvekeri, u kojoj su mjeri sposobne poštivati te norme. Skeptici mogu tvrditi da ne postoji nijedna skupina na ovom svijetu čiji su članovi istinski jednaki, koji potpuno poštuju jedni druge, nemaju nikakvih skrivenih zamisli i ne (zlo)rabe osobnu moć. Pretpostavljam da su u pravu. No to ne znači da su ta svojstva prevladavajuća obilježja tih skupina. Stoga je empirijsko pitanje u kojoj su mjeri i u kojim situacijama ti elementi prisutni ili odsutni. Umjesto kategorizacije skupina i mreža kao nedemokratskih ili nedeliberativnih, trebali bismo promatrati specifične faze interakcije i klasificirati ih prema jasno definiranim

⁹ Za primjer takvog pisanja vidi Breines, 1982.

standardima. To smo pokušali napraviti u jednom dijelu većeg istraživanja, koe se bavi različitim aspektima pokreta za globalnu pravdu.

3. Iskustva demokratske prakse u pokretima za globalnu pravdu

Pokreti za globalnu pravdu, koje se često neprimjereno naziva antiglobalizacijskim pokretima, skup su labavo povezanih, djelomice transnacionalnih pokreta čiji je negativni zajednički nazivnik suprotstavljanje neoliberalizmu i koji, u pozitivnom smislu, promiču ljudska prava, demokraciju, mir, solidarnost i zaštitu okoliša na globalnoj razini (Rucht, 2003., della Porta, 2007.). Demokratske vrijednosti, građanska participacija, zaštita manjina i priznavanje nisu samo načela koja se zagovaraju za društvo u cjelini nego se shvaćaju i kao načela unutarnjeg života tih pokreta. To se očituje u različitim prilikama, kako na razini malih lokalnih skupina, tako i na velikim skupovima poput nacionalnih, kontinentalnih i svjetskih socijalnih foruma. Teorijski, to su “otvoreni prostori” na kojima – uz tek rijetke iznimke – svi mogu sudjelovati, promicati vlastite poglede i raspravljati o svim temama koje to zavređuju (Teivainen, 2004., Whitaker, 2004., Wallerstein, 2004.).

Dok većina sudionika tih skupova i pristaša pokreta prihvaća tu ideju otvorenih prostora debate, najmanje dvije druge struje unutar pokreta je kritiziraju. Prvo, niz skupina odbacuje koncept socijalnog foruma jer smatra da se radi o još jednoj vrsti tržnice, brbljaonice ili karnevala, gdje se puno diskutira i izvode kulturne priredbe, ali bez ikakvih političkih posljedica. Ti kritičari, koji obično pripadaju kadrovsim organizacijama radikalne ljevice, žele stvoriti čistu i čvrstu strukturu, koja je u stanju postaviti prioritete, donositi odluke i pozivati na zajedničku akciju (vidi navode u odjeljku 3.4). Drugo, sa stajališta aktivista iz libertarijanskog i anarhističkog spektra, ti socijalni forumi već su previše oblikovani radom pripremnih i organizacijskih odbora, utjecajem dobro strukturiranih skupina kao što su sindikati i lijeve političke stranke, unaprijed utvrđenim programima i velikim skupovima na kojima samo nekolicina aktera – najčešće poznatih osoba i zvijezda pokreta – izlažu svoje ideje, dok su ostali pasivni i receptivni. Posljedica tog je da su te skupine uspostavljale vlastite “otvorene prostore” u okviru “službenih skupova”, gdje su održavali svoje manje, spontanije i interaktivnije sastanke i protestne aktivnosti. U onome što slijedi neću se koncentrirati na poglede i prakse ovih vrlo različitih kritičara, nego na ono što se može smatrati dominantnim idejama i praksama pokreta za globalnu pravdu, onako kako se manifestiraju na redovnim sastancima bezbrojnih malih lokalnih skupina kao i na izvanrednim transnacionalnim socijalnim forumima, koje su ponekad privukli više od 150.000 ljudi.

3.1. Proučavanje komunikacije u skupinama za globalnu pravdu

Istraživanje o kojem izješćujem zajednički je pothvat, čiji je temelj posljednjih godina bio projekt Demos (Democracy and Mobilization of Society)¹⁰. Dio tog projekta posvećen je postupanju sa sukobima i donošenju odluka u skupinama pokreta za globalnu pravdu. Dva su pitanja ovdje ključna:

- 1) Kako deliberacija, participacija i donošenje odluka (ili pokušaj da ih se ostvari) izgledaju u različitim vrstama skupina, različitim zemljama (i vjerojatno na različitim razinama – od lokalnih do međunarodnih)?
- 2) Koji čimbenici utječu na deliberativne/participativne prakse i ograničavaju ih?

Među značajnim čimbenicima koje valja proučavati su veličina skupine, stupanj njezine heterogenosti, njezina dominantna ideologija, pitanja o kojima se raspravlja, uvjeti u kojima se želi postići dogovora (npr. ograničeno vrijeme) itd.

Empirijsko istraživanje se uglavnom temelji na polustrukturiranom i strukturiranom promatranju sa sudjelovanjem, koje nadopunjuju neformalni intervjui u dvjema lokalnim ili regionalnim skupinama u svakoj od šest zemalja i na nizu transnacionalnih sastanaka mreža i političkih kampanja (della Porta i Rucht, 2008). Ovisno o okolnostima, promatranja su trajala od nekoliko mjeseci do dvije godine. Konceptualni okvir i tri metodološka instrumenta ovog dijela projekta uglavnom je razvio njemački tim na Istraživačkom centru društvenih znanosti u Berlinu (WZB).

Analiza kontroverznih rasprava i odlučivanja u tim skupinama središnji je dio istraživanja. U tu svrhu koristili smo elaboriranu standardiziranu shemu kodiranja (“protokol kontroverze”) kako bismo dokumentirali tijekom obilježja tih procesa. Kako bismo bolje razumjeli te faze i shvatili zašto i kako sudionici međusobnu interagiraju, također smo pokušali staviti te specifične procese u kontekst. Zato su istraživači kao drugo oruđe promatranja sa sudjelovanjem primijenili shemu kodiranja koja je bilježila sadržaj i tijekom svakog sastanka promatrane skupine, neovisno o tome je li bilo kontroverznih rasprava i jesu li se donosile odluke (“izvještaj o sastanku”). Na kraju, na temelju općeg zapažanja i dodatnih informacija kao što su neformalni ili formalni intervjui napravljen je opći portret svake promatrane skupine (“opis skupine”). Opis se zasnivao na popisu značajki koji je trebalo zabilježiti, poput, primjerice, podrijetla skupine, njezine veličine, fluktuacije i socijalne pozadine sudionika (vidjeti della Porta i Rucht 2008.).

¹⁰ Ovaj projekt, koji financira Europska komisija, obuhvaća sedam timova iz šest europskih zemalja (Britanije, Francuske, Njemačke, Italije, Španjolske i Švicarske), a koordinira ga Donatella della Porta s European University Institute u Firenci. Vidi <http://demos.ieu.it/>.

Prije prikaza i interpretacije nekih empirijskih podataka najprije ću izložiti osnovne informacije o pretpostavkama od kojih smo pošli te o našem pojmovnom i teorijskom okviru.

3.2 Neki elementi pojmovnog okvira za analizu kontroverznih rasprava¹¹

Participacija je u našem kontekstu definirana kao sudjelovanje u komunikaciji neovisno o sadržaju govornih akata. Odnosi se na to u kojoj su mjeri osobe pogođene nekom odlukom aktivno uključene u proces komunikacije i donošenja odluka.

Kontroverza je način komuniciranja o spornom pitanju. Kontroverza započinje kada netko prigovori tuđem stajalištu, mišljenju ili izjavi, a ta osoba reagira obranom svog mišljenja. Kod kontroverzi, osim stupnja participacije, razlikujemo dvije dimenzije: pod dimnezijom *simetrije* diskursa mislimo na način na koji se sudionici odnose jedni prema drugima. Simetrični (ili recipročni) odnosi postoje kada sudionici poštuju/priznaju jedni druge kao jednake i djeluju u skladu s time. U asimetričnom odnosu jedna strana se tretira kao inferiorna ili manje važna nego druga.

Dimenzija *tipa moći* odnosi se na izvor utjecaja koji akteri imaju jedni na druge. U tom smislu možemo razlikovati između “meke” moći (komunikativne moći utemeljene na riječima, argumentima i/ili simbolima) i “tvrde” moći (nekomunikativne moći utemeljene na materijalnim, fizičkim ili sličnim sankcijama, npr. izricanju veta, prijjetnji napuštanjem organizacije, vladavini većine).

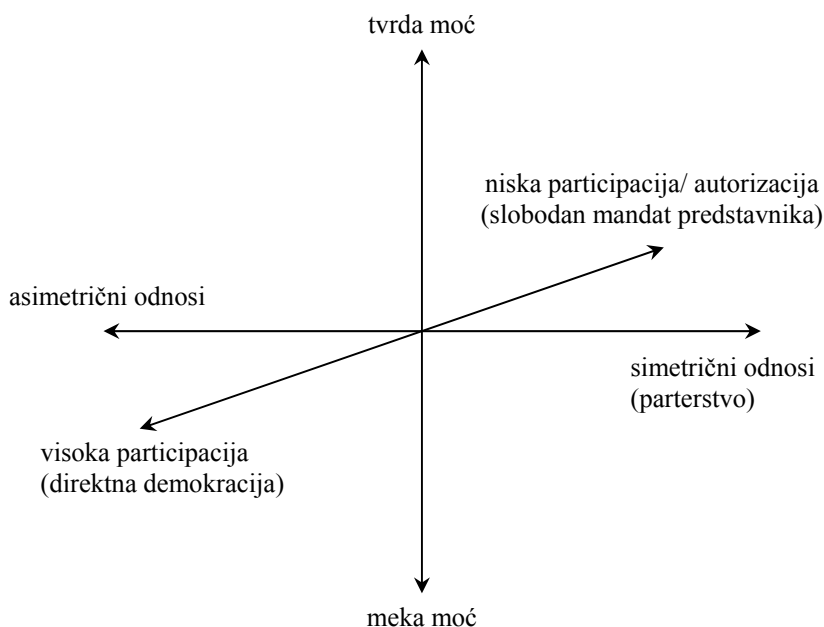
Te dimenzije dopuštaju nam da bilo koji proces donošenja odluka lociramo unutar trodimenzionalnog prostora¹² prikazanog na slici 1.

Budući da je kvantitativna distribucija participacije kod kontroverznih pitanja neovisna o kvalitativnom tipu kontroverze, dimenzija participacije trebala bi biti zaseban čimbenik. Kad križamo dimenziju simetrije/asimetrije govornika s oblikom moći koju koriste u kontroverzi (moć argumenata/moć drugih sredstava različitih od argumenata), dolazimo do četverodijelne tablice koja predočava različite idealtipove diskursa. Svaki od ovih tipova predstavlja specifičan način odnosa prema sukobima i njegov rezultat koji mu logički odgovara, ali se empirijski ne mora nužno dogoditi (tablica 1).

¹¹ Većina ideja u ovom poglavlju kao i tri metodološka oruđa rezultat su bliske suradnje u kojoj su osim autora sudjelovali Christian Haug, Simon Teune i Mundo Yang.

¹² Moguće je dodati daljnje dimenzije, naime aspekt kooperacije ili kompetitivne komunikacije u odnosu na ono oko čega postoji konflikt. Ova dimenzija je bila uključena u rad Hauga i Teunea (2008.)

Slika 1: Trodimenzionalna sfera demokracije i procesa odlučivanja

Tablica 1: Tipovi diskursa

Tip moći	Odnos govornika	
	asimetričan	simetričan
”tvrda” moć	pritisak (dominacija)	pregovaranje (kompromis)
“meka” moć	agitacijsko uvjeravanje (aklamacija)	deliberacija (konsenzus)

Pritisak je proces u kojemu jedan akter (ili stranka u sukobu) vrši “tvrdu” moć na drugog aktera (ili stranku u sukobu) u potpuno asimetričnom odnosu. Budući da tvrda moć u krajnjoj instanciji počiva na neverbalnim sredstvima sankcioniranja, dominantni akter može provesti svoju volju ili interes protiv drugog aktera. Tako je dominacija istodobno pozadinsko stanje i konkretan rezultat u diskursu. Tipičan govorni akt tog tipa diskursa je naredba. U radikaliziranoj verziji, pritisak se vrši putem zapovjedi koju će slabiji akter poslušati kako bi izbjegao tvrde sankcije.

Pregovaranje je proces u uvjetima u kojima su svi sudionici u sukobu za-interesirani za to da se dođe do zajedničkog rješenja, a istodobno imaju potencijalnu moć čija bi stvarna uporaba negativno utjecala na druge. Pregovaranje obično rezultira kompromisom kojeg, po definiciji, prihvaćaju svi sudionici iako ne odgovara u potpunosti njihovim izvornim interesima i stajalištima. Tipični akt pregovaranja je davanje ponuda i protuponuda. U najčišćoj verziji postoji ravnoteža moći između aktera, tako da se kompromis utvrđuje na pola puta u odnosu na njihova početna stajališta.

Agitacijsko uvjeravanje (na njemačkom: *überreden*, tj. *nagovaranje*) je proces u kojemu jedan akter, ne dovodeći u pitanje nadmoćnost svojih stavova ili argumenata, utječe na druge aktere pomoću uvjeravanja i/ili agitacije. Ako je uspješan, drugi aklamacijom prihvaćaju stav aktera koji ih je uvjeravao, bez temeljitog ispitivanja njegova stajališta. Tipičan akt agitacijskog uvjeravanja je uporaba retoričkih trikova i manipulativno pozivanje na emocije.

Deliberacija je proces u kojem se akteri koji se smatraju međusobno jednakima i razumnima oslanjaju na argumente kako bi utvrdili legitimne zahtjeve i donijeli odluke. Idealno, deliberacija rezultira konsenzusom, tj. odlukom ili prijedlogom u koji je svaki sudionik potpuno uvjeren. U svojoj radikalnoj verziji deliberacija neutralizira sve druge čimbenike koji bi mogli ograničiti moć argumenata.

To su idealni tipovi. U stvarnosti oni obično postoje u nejasnijim i razvodnjenijim oblicima, a također se mogu koristiti u kombinaciji ili jedan za drugim. Štoviše, rezultat koji se pripisuje svakom tipu nije nužan. Sve dok govorimo o sukobima u demokratskim okruženjima ili o sukobima u kojima je, primjerice, ograničena tvrda moć, akteri imaju opciju izlaska, koja će u određenim uvjetima rezultirati blokadom, nedonošenjem odluke, i sličnim ishodom.

3.3. Izabrani kvantitativni nalazi

Zbog ograničenog prostora kao i interne politike projekta da se zajedničke informacije ograničeno rabe prije mogućih sveobuhvatnih zajedničkih publikacija, ovdje ćemo prikazati samo neke odabrane nalaze.

Podaci uključuju 97 sastanaka skupina s 510 točaka dnevnog reda. Među oblicima komunikacije koji se tiču tih točaka dnevnog reda prevladavaju rasprava i formuliranje inputa ili prijedloga (vidi tablicu 2). Intervencije govornika koje nisu vezane za dnevni red – kakve se često javljaju na velikim skupovima gdje se odrađuje lista govornika koji govore o različitim temama – relativno su rijetke u promatranim skupinama.

Tablica 2: Oblici komunikacije

	Postotak odgovora	Postotak slučajeva
Input ili prijedlog	36,1	53,5
Rasprava	35,9	53,3
Odvojeni doprinosi	7,0	10,4
Kružno izjašnjavanje	6,2	9,2
Brainstorming	4,5	6,7
Usvajanje outputa	2,2	3,3
Drugi oblici komunikacije	8,1	12,0
Ukupno (postotak)	100,0	148,4
N (slučajevi/odgovori)	510	757

Kada promatramo načine odlučivanja i zanemarimo slučajeve u kojima nisu donošene odluke, nalazimo da je prešutni dogovor najučestaliji oblik. Jednoglasnost je slijedeća, dok su većinsko glasovanje kojim se nadglasava manjina kao i ždrijeb vrlo rijetki (vidi tablicu 3).

Tablica 3: Načini odlučivanja na sastancima skupina

	Postotak odgovora	Postotak slučajeva
Prešutni dogovor	43,5	48,2
Jednoglasnost	17,7	19,6
Većinsko glasovanje	2,8	3,1
Ždrijeb	2,5	2,7
Drugo	0,5	0,6
Nije primjenjivo	33,0	36,7
Ukupno (postotak)	100,0	111,0
N (slučajevi/odgovori)	510	566

Prosječan broj prisutnih tijekom *kontroverzne rasprave* bio je oko četrnaest (medijan = 10), broj ljudi koji su bili aktivno uključeni s jednim ili više govornih akata je 6,9 (medijan = 5). Drugim riječima, više od polovice onih koji su prisutni tijekom kontroverzne rasprave aktivno u njoj sudjeluju. U prosjeku, muškarci su nedvojbeno nadpredstavljani, ali u odnosu na svoj udio tek neznatno više sudjeluju u kontroverzama. Dok je prosječni udio žena u sastancima skupina 32,1%, odgovarajući udio žena koje aktivno sudjeluju u kontroverzama je 33,0%. Međutim, nismo mjerili frekvenciju i duljinu govornih akata. Opći dojam koji smo dobili jest da muškarci govore češće i dulje od žena. Kontroverze u prosjeku traju 16,8 minuta, ali jako variraju u rasponu od 1 do 150 minuta.

Među temama kontroverzi orijentacija prema okolini skupine (37,8% vanjske akcije skupine; 23,1% pitanja strategije) dominira nad unutarnjim aspektima strukture skupine i debatama o glavnim vrijednostima (tablica 4).

Tablica 4: Teme kontroverzi

	Postotak odgovora	Postotak slučajeva
Vanjska akcija skupine	28,6	37,8
Strateško odlučivanje	17,5	23,1
Organizacija (tehnička)	14,8	19,6
Unutarnja struktura (osnovna)	11,6	15,4
Glavne vrijednosti	11,6	15,4
Metadiskurs	10,1	13,3
Vanjska delegacija	2,1	2,8
Drugo	3,7	4,9
Ukupno (postotak)	100,0	132,2
N (slučajevi/odgovori)	143	189

Ako se vratimo četirima tipovima kontroverzi utemeljenim na dimenzijama moći i simetrije, možemo promatrati distribuciju tih tipova. Da bismo smanjili kompleksnost, četverostupanjska skala za svaku od dviju dimenzija pretvorena je u varijable (tvrda ili meka moć; asimetrija ili simetrija). Suprotno našim očekivanjima, deliberacija je bila daleko najzastupljeniji oblik komunikacije u kontroverzama (83 od 143 valjana slučaja, vidi tablicu 5).

Tablica 5: Distribucija tipova kontroverzi (apsolutni brojevi)

Tip moći	Veza između govornika	
	Asimetrična	Simetrična
Tvrda moć	20 pritisak	20 pregovaranje
Meka moć	20 agitacijsko nagovaranje	83 deliberacija

N = 143

Moglo bi se posumnjati da je velik broj slučajeva deliberacije rezultat neprecizne kategorizacije koja kombinira samo jednu vrijednost u svakoj od dvije dimenzije (meka moć i simetričan odnos). Koristeći dvostupanjske vrijednosti na svakoj polovici ljestvice (“prilično meka moć” i “meka moć

koja očito prevladava”; “simetrična” i “vrlo simetrična”), možemo podijeliti generičku kategoriju deliberacije u četiri ćelije (vidi tablicu 6). Ipak, vrijednost kombinacije “očito meka” i “vrlo simetrična” obuhvaća 36 (= 44,6%) svih oblika deliberacije, dok samo 14 pripada u najslabiju kategoriju deliberacije (“prilično meka moć” i “simetrična”). Drugim riječima, čak i “najčistiji” slučajevi deliberacije nisu doista rijetki u kontroverzama. Trebalo bi zapamtiti da sjednice skupina ne uključuju uvijek kontroverze.

Tablica 6: Distribucija podkategorija deliberacije (absolutni brojevi)

Tip moći	Veza govornika	
	simetrična	vrlo simetrična
Prilično meka	14	14
Meka moć koja očito prevladava	19	36

N = 83

Kako su četiri tipa komunikacije povezana s drugim obilježjima skupine i njezinim kontroverzama? Ovdje možemo razmotriti samo nekoliko aspekata. Plauzibilno je da niz čimbenika utječe na to koja će vrsta kontroverze prevladavati. Može se postaviti hipoteza da je deliberacija izglednija ako

- je broj sudionika malen
- pitanje koje se razmatra je organizacijske, a ne sadržajne prirode
- stil interakcije je kooperativan, a ne kompetitivan
- nema necivilnih govornih akata
- atmosfera je opuštena
- postoji vrlo mali vremenski pritisak ili on uopće ne postoji.

Tablica 7 približno prikazuje u kojoj su mjeri te pretpostavke točne. Iznenaduje da je postotak deliberacije najniži u kategoriji najmanje skupine u uzorku. Ipak, nije iznenađenje da deliberacija obično ide uz kooperativni stav, civilne oblike interakcije i opuštenu atmosferu. Vrijedno je primijetiti da ona nije nemoguća u napetoj atmosferi i situaciji vremenskog pritiska.

Kao što smo ranije spomenuli, svaka kontroverza nema jasan rezultat niti deliberacija uvijek vodi do jednoglasnosti, a kamoli do konsenzusa. Ako je odluka uopće usvojena, deliberacija je obično završila prešutnim dogovorom

(54 slučaja) ili jednoglasnošću (27 slučajeva)¹³. Zanimljivo je da su postojali slučajevi korištenja ždrijeba ili čak odluke većine kojima bi se okončala faza deliberacije. Ponekad je možda rasprava bila na najboljem putu da zbliži suprotstavljene stavove, ali se diskusija nije mogla nastaviti zbog drugih čimbenika, na primjer potrebe da se dođe do odluke prije nego što se svi razidu.

Tablica 7: Tipovi kontroverzi po karakteristikama skupina (postotak)

	Pritisak	Pregovaranje	Agitacija	Deliberacija	Ukupno (red)
Broj sudionika					
3-7	20,5	20,5	15,4	43,6	100,0
8-14	11,8	15,7	7,8	64,7	100,0
15+	11,3	7,5	18,9	62,3	100,0
Svi slučajevi	14,0	14,0	14,0	58,0	100,0
Način interakcije					
Kooperativni	2,4	13,1	8,3	76,2	100,0
Kompetitivni	31,0	15,5	22,4	31,0	100,0
Svi slučajevi	14,1	14,1	14,1	57,7	100,0
Necivilnost					
Nema je	6,8	13,6	9,7	69,9	100,0
Rijetka	35,5	16,1	19,4	29,0	100,0
Ponekad	25,0	0,0	50,0	25,0	100,0
Česta	20,0	20,0	40,0	20,0	100,0
Svi slučajevi	14,0	14,0	14,0	58,0	100,0
Atmosfera					
Opuštena	2,8	8,3	5,6	83,3	100,0
Miješana	22,4	20,4	20,4	36,7	100,0
Napeta	31,8	18,2	27,3	22,7	100,0
Svi slučajevi	14,0	14,0	14,0	58,0	100,0
Vremenski pritisak					
Nema ga	7,0	14,0	15,0	64,0	100,0
Ponekad	26,1	21,7	8,7	43,5	100,0
Vrlo prisutan	36,8	5,3	15,8	42,1	100,0
Svi slučajevi	14,1	14,1	14,1	57,7	100,0

N = 142 ili 143 za sve varijable

Treba razlikovati tip odluke od rezultata kontroverze. Primjerice, skupina može prešutno odlučiti da se neće donijeti nikakva odluka ili da će se odlučivanje delegirati podskupini. Kao što se vidi iz drugog dijela tablice 8, često se nije došlo ni do kakve odluke na kraju kontroverze (47 slučajeva). Konsenzus (dopušteni konsenzus i pretežni konsenzus) je bilo drugo najčešće rješenje, a nakon toga “pretežni kompromis”. Delegiranje odluke i “pretežna akklamacija” dogodili su se samo u četiri navrata.

¹³ Do tri modela donošenja odluka su kodirana za svaku kontroverzu.

Tablica 8: Tipovi kontroverzi po tipovima odluka i rezultata (apsolutne vrijednosti)¹⁴

	Pritisak	Pregovaranje	Agitacija	Deliberacija	Svi oblici
Način odlučivanja u kontroverzama					
Ždrijeb	0	3	1	5	9
Prešutni dogovor	16	9	13	54	92
Odlučivanje većinom	3	2	0	7	12
Jednoglasnost	1	3	1	27	32
Nejasno/ne može se primijeniti	5	6	5	11	27
N (ukupno)	25	23	20	104	172
Rezultat kontroverze					
Nije donešena odluka	7	6	9	25	47
Odgadanje	2	2	1	7	12
Delegiranje odluke	0	1	0	3	4
Pretežno naredba	4	1	3	2	10
Pretežno aklamacija	0	0	1	3	4
Pretežno kompromis	6	5	4	12	27
Dopušteni konsenzus	1	0	1	8	10
Pretežno konsenzus	0	5	0	23	28
N (ukupno)	20	20	19	83	142

Općenito govoreći, kontroverze se smatraju “normalnim” dijelom života skupine. Iako je bilo slučajeva necivilnog ponašanja i direktnih sukoba, većinu su vremena skupine komunicirale na opušten način. To posebice važi za male i homogene skupine. Očita iznimka od ovog pravila je *Attac France*, čiji je vodstvo bilo zaokupljeno žestokom svađom (koja je uključivala i kasnije optužbe za “izbornu prijevaru”). U toj se skupini također nekoliko puta postavljalo pitanje imaju li samo izabrani članovi (nasuprot onima koji nisu više delegati) pravo govoriti u skupini. To me dovodi do toga da predstavim slikovit materijal o tome kako su skupine komunicirale.

3.3. Ilustracije komunikacije u skupinama

Statistike su obično apstraktne i suhe, a kvalitativni podaci specifični i autentični. Prema tome, neka od pitanja vezana uz komunikaciju, deliberaciju i donošenje odluka ilustrirat ćemo primjerima iz diskusija u skupinama.

1. *Efikasnost nasuprot demokraciji*. U pozadini mnogih kontroverzi u skupinama pokreta za globalnu pravdu je općenitiji sukob do kojeg dolazi zbog napetog odnosa dva često oprečna cilja. S jedne strane, skupine teže snažnoj i djelotvornoj političkoj intervenciji. S druge strane, žele imati demokratsku i deliberativnu unutarnju praksu. I dok tu napetost često predstav-

¹⁴ Do tri modela donošenja odluka su definirana za svaku kontroverzu.

ljaju različite skupine, koje teže jednom ili drugom cilj, kao što smo spomenuli u prvom dijelu, ona također može biti prisutna u jednoj te istoj skupini, što se može ilustrirati slijedećim izjavama s pripremnog sastanka za Skupštinu društvenih pokreta u Ateni u svibnju 2005. Dok je prvi govornik kojeg citiramo, poslije duge diskusije, zahtijevao stvaranje manjeg odbora koji bi djelotvorno odlučivao u ime većih mreža, druga je govornica inzistirala na nastavku debate koja bi, po njoj, u prvi plan trebala staviti temu imigranata:

“Gubimo puno vremena u EPA (*European Preparatory Assemblies*) samo na diskusiju o strukturi i o tome tko će govoriti na sastancima. A mogli bismo zapravo koordinirati i fokusirati pokret i poboljšavati ga, definirati ciljeve borbe oko kojih se slažemo i akcije koje trebamo poduzeti. Mislim da moramo razgovarati o sustavu pripremnih skupština i nekoj njegovoj zamjeni koja bi dovela do kakve-takve koordinacije, pa čak i o stalnoj koordinaciji ljudi kojima vjerujemo i koji bi, kad se nešto dogodi, mogli nakon konzultacija govoriti u ime društvenog foruma i pokrenuti nekakvu akciju.” (britanski muški aktivist)

“Moramo razmišljati o nečem što je više od obične tehničke organiziranja Europskog socijalnog foruma, o tome koje bismo političke inicijative mogli poduzeti. Jedna inicijativa koja mi pada na pamet, za koju mislim da je važna i koja ne bi dovela do velikih demonstracija jest pitanje imigranata u Europi te pitanje “tvrđave Europe”... Moramo imati pravu debatu o tim političkim pitanjima, a ne samo na kraju dana kao što sad činimo jer sebe ne shvaćamo ozbiljno. Drugovi su potrošili puno vremena za organizaciju događaja kako bi drugi ljudi mogli debatirati o mnogim pitanjima. Središnje je pitanje kako da sami promičemo debatu, a ne dajemo sebi dovoljno vremena.” (britanska aktivistkinja)

I dok su mnogi aktivisti zasićeni dugim debatama koje katkada završavaju bez zaključka te zato preferiraju efikasnije strukture i načine donošenja odluka, kao što je odlučivanje većinom, drugi snažno podržavaju načelo konsenzusa koje za neke skupine čak postaje središnje pitanje identiteta. O sebi govore kao o “horizontalnim” za razliku od “vertikalnih” skupina. Za prve, egalitarna i decentralizirana struktura idu ruku pod ruku sa spremnošću da jedni druge slušaju, da traže konsenzus te da, ako ga ne mogu postići, prihvate razlike. Taj stav ilustrira izjava Caterine, članice *Attaca* iz Firence. Ona je reagirala na stav jednog drugog člana koji je pokazao stanovitu naklonost prema oponirajućim članovima koji su napustili nacionalnu organizaciju *Attaca*:

“Ne, ne slažem se. Pokret je heterogen, a njegova pluralnost je i njegovo bogatstvo, trebali bismo razumjeti da su i drugi pogledi na svijet također legitimni... Ako netko želi pokrenuti sektu, samo na-

prijed. Ali ja mislim da mi ne želimo biti sekta. Mi razgovaramo sa svima i prihvaćamo razlike, na posljétku, to je bio pravi uspjeh pokreta.”

Nakon što je netko objasnio zašto misli da su oponirajućí članovi otišli, Caterina nastavlja:

“Nakon tog prekida šest je članova Nacionalnog vijeća odstupilo. Nakon odlaska, napisali su pismo s pritužbama Nacionalnom vijeću.”

Ilaria: “Nacionalno vijeće je odgovorilo e-mailom i to je polariziralo situaciju.”

Caterina: “Odgovor e-mailom nije bila ispravna metoda. Trebali su se sastati da se zajedno dogovore. Nakon tog pisma, lokalni odbori Bologne i Napulja su nestali. Bio je to težak gubitak.”

2. *Sadržaj kontroverzi.* Obuhvaćena su i sadržajna i normativna pitanja. Teme se kreću od više tehničkih i organizacijskih pitanja (treba li X biti zadužen za određenu zadaću?) do političkih izjava (trebamo li potpisati ovaj poziv na akciju?) i do fundamentalnih strategija (treba li reformirati ili čak ukinuti MMF?). Ovdje je lista kontroverzi koje su se, prema talijanskom sudioniku-promatraču, odvijale u skupini *Attaca* u Firenci:

- Smanjena aktivnost, kriza participacije u *Attacu*.
- Je li predstavnik organizacije imao pravo kritizirati druge umjerene društvene mreže na prvoj javnoj skupštini *Attaca* u Firenci?
- Kako se nositi sa percipiranim “lošim” ponašanjem lokalnog predstavnika na skupštini Nacionalnog vijeća?
- Što je osnovno načelo organizacijske strukture *Attaca*?
- Zašto Caterina više ne želi biti odgovorna za “članstvo uz iskaznicu”?
- Zašto bi Ilaria trebala preuzeti Caterininu funkciju?
- Kako se nositi sa procesom udruživanja lijevih stranaka nakon osnivanja Demokratske stranke?

3. *Deliberacija.* U praksi je deliberacija, izraz koji aktivisti rijetko koriste, relativan pojam. Mogu postojati elementi u diskusiji koji su, iako vrlo minorni, nespojivi sa zahtjevima neograničene deliberacije. Također, može se dogoditi da sudionici u skupini misle da su došli do konsenzusa oko kojega su se svi u potpunosti složili nakon duge debate, ali onda možda otkriju da imaju različita mišljenja o tome što su točno odlučili te se opet mogu po-

javiti nesuglasice. Pa ipak, u promatranju sa sudjelovanjem naišli smo na primjere gdje je, nakon prvotnih neslaganja, zaista postignut konsenzus. Jedan slučaj je debata na sastanku Kampanje za vodu (*Water Campaign*) o pitanju gdje treba održati nacionalni forum: u Rimu ili u nekom provincijskom gradu. Dok su na početku mišljenja bila snažno podijeljena, s vremenom su se oni koji su bili protiv Rima uvjerali da je to bolje rješenje. Ovdje donosimo isječak s kraja poduže debate zajedno s interpretacijom sudionika-promatrača:

Emilio Molinari (50 godina, predsjednik nacionalnog poglavlja Svjetskog sporazuma o vodi): “Smatram da su stvarne opcije Rim i Puglia, jer smo u Toskani već napravili mnoge stvari, a mi forum također koristimo da stvorimo nešto novo na nekom području u smislu iskustva društvenih pokreta. E pa u tom smislu navijam za Pugliu, iz mnogo razloga, ali ovo je iskustvo o tome u kakvom su odnosu društveni pokreti sa institucijama i kako promoviraju promjene... onda bi trebali cijeliti to što se dogodilo u Pugliji, gdje su društveni pokreti omogućili izbor Vendole, a on je imenovao jednoga od nas za resor vode... to je stvarna promjena, mislim...”

Marco Bersani: “Da, stvarno ne vidim neke kontraindikacije za Pugliju...”

Paolo Rizzi (50 godina): “U Pugliji postoji problem kojega bismo trebali biti svjesni... Ne postoje lokalni odbori koji se bore za pitanja vode... iako je Vendola postavio Petrellu, to nije postignuto pritiskom društvenih pokreta, kojih zapravo ni nema oko tog pitanja... to je više stvar institucionalne logike... Ok, riječ je o dobroj logici, ali ako želimo da forum bude tamo, problem je da bismo trebali mobilizirati ljude, inače riskiramo da nitko, osim nas, neće sudjelovati... Dakle, ako želimo to napraviti, trebali bismo početi raditi na tom području i stvoriti osnovu za participaciju...; trebali bismo postaviti lokalni odbor, organizirati sastanke, itd. Istodobno, to će biti teže napraviti, jer ne postoji sukob s institucijama oko toga... Dok u Rimu imamo kombinaciju lokalnih i nacionalnih sukoba, participacija će biti veća, a također i utjecaj na nacionalnu debatu vidljiviji.”

Nicola (40 godina, lokalni odbor za Abruzzo): “Slažem se s Paolom, mislim da Puglia nije najbolja opcija zato... što civilno društvo nije mobilizirano... Napokon, želimo visoku participaciju i želimo utjecati na nacionalnu izbornu debatu... A Rim je najbolje mjesto da se postigne oboje...”

Renato: “Slažem se s Nicolom...”

Marco: “Da, istina je, Rim je centar politike, a u ožujku će to biti još više.. Možda je bolje tamo organizirati forum...”

Saverio (mladić iz Rima): “Slažem se, ali trebali bismo biti svjesni da nećemo tražiti financiranje od lokalnih institucija, jer se borimo protiv njih... Ali možemo pitati druge lokalne institucije, kao u Pugliji... Rim je doista mjesto gdje takav forum može biti uspješan...”

Emilio: “Ok, nakon svega... Puglia je dobro iskustvo, ali je možda za našu svrhu Rim ipak bolji...”

Marco: “Pretpostavljam da se slažemo ... onda ... Ima li nekih primjedbi? Slažemo li se svi da ćemo održati Forum u Rimu u ožujku? ... Onda dobro!”

Massimiliano Andretta, promatrač-sudionik, u svom je izvještaju ovako komentirao debatu:

“Kao što primjećujemo, pitanje lokacije nacionalnog foruma riješeno je racionalnim argumentima koji su utemeljeni na zajedničkom dobru (onome što je bolje za kampanju). Kontroverzna situacija bila je prilično bipolarna: jedan dio htio je organizirati forum u Rimu, gdje bi pritisak na slijedeće nacionalne izbore (u travnju) bio maksimiziran, dok je drugi dio predlagao Bari u Pugliji, jer je na posljednjim regionalnim izborima za predsjednika regije bio izabran Niki Vendola, čovjek blizak civilnim pokretima i član Rifondazione Comunista. Štoviše, nakon što je izabran, Vendola je postavio bivšeg predsjednika Svjetskog sporazuma o vodi, Talijana Riccarda Petrellu, u resor za regionalno upravljanje vodom. Na početku je postojala i treća opcija, koja je zagovarala Toskanu, jer su tamo društveni pokreti najranije izradili nacrt zakona, no ona je nestala tijekom diskusije. Očito su dva stajališta implicirala različite vizije onoga što je trebalo biti bitno za forum: da bude faza mobilizacije strateški orijentirana na postizanje političkih rezultate, ili pak da bude normativno i ekspresivno orijentiran na vrednovanje jednog od najvažnijih iskustava odnosa između pokreta, stranke i institucije. I treće je stajalište bilo ekspresivno orijentirano na vrednovanje iskustava društvenog pokreta. Kada je prevladalo stajalište koje je problem interpretiralo kao problem najbolje strategije, najbolje rješenje je već bilo tu: Otići u Rim! Također je zanimljivo vidjeti kako su ljudi promijenili mišljenje tijekom diskusije, i to nije bilo samo implicitno – tako da se naposljetku nitko nije protivio odluci – nego je i eksplicitno izrečeno (vidi, npr., izjave Marca i Emilia).”

4. *Konsenzus: smisao i prakse.* Kao što je rečeno, konsenzus se vrlo cijeni u većini skupina pokreta za globalnu pravdu. Čak i formalno tijelo, kao što je izabrani nacionalni upravni odbor francuskog *Attaca*, odlučivat će radije konsenzusom nego glasovanjem. Međutim, kod vrlo konfliktnih pitanja,

osobito nakon što je *Attac France* u promatranom razdoblju iskusio duboki unutarnji razdor, skupina često ne vidi drugog načina nego da pribjegne većinskom odlučivanju. U tim prilikama, pri glasovanju se bilježe čak i glasovi onih koji su se protivili odlučivanju većinom. Njemački *Attac* također prihvaća načelo konsenzusa, ali povremeno pristupa glasovanju, u najmanju ruku u svojim upravnim tijelima na nacionalnoj razini. Druge skupine, kao npr. francuska sekcija *No voxa*, mreže koja podupire marginalizirane društvene skupine poput migranata i beskućnika, nikad ne koriste glasovanje. Njihov stil diskusije, koji sa stajališta izvanjskog promatrača može izgledati eratičan ili čak kaotičan, njima se čini prihvatljivim, tako da se nije pojavio zahtjev za moderatorom ili facilitatorom.

Evo kako Christoph Aguiton, iskusan društveni znanstvenik i stručnjak pokreta za globalnu pravdu, koji istodobno aktivno sudjeluje u kampanjama sindikata i raznih mreža pokreta za globalnu pravdu interpretira konsenzus:

Pitanje: “Kako se dolazi do odluka?”

“Konsenzusom!”

Pitanje: “Što to znači?”

“Konsenzus je jedno od obilježja ove mreže. To je način odlučivanja. Konsenzus nije jednoglasnost. To je vrlo moćno oruđe. I to ne bez korelacije sila. U konsenzusu su neke skupine jače od drugih, jer ako postoji pitanje koje ne prihvaćaju voljno, oni odlaze. Primjerice, ako netko iz velikih sindikata kaže “odlazimo”, jer... moj bože, želimo ih imati i moramo saslušati što traže. Ako mala skupina dviju djevojčica kaže, mi odlazimo, u redu, onda zbogom.”

Pitanje: “Dakle konsenzus znači da se svi moraju složiti oko odluke?”

“Ne, to znači da nitko ne odbija odluku, što nije ista stvar.”

Pitanje: “Ali kažete da je to vrlo efikasno.”

“Da, vrlo je efikasno. Na taj način smo se složili oko nevjerojatno dobrih stvari. Gledajte, na primjer, glavni dan demonstracije koja je ikad organizirana na neku temu bio je 15. veljače 2003., što je odlučeno konsenzusom unutar Socijalnih foruma.”

Pitanje: “Ali što ako netko kaže ne?”

“Želimo razumjeti zašto? Što je tvoja opcija? Što je tvoj argument? Ljudi nisu ludi. Na primjer, vi ste skupina od dvije djevojčice. Mislite da je 15. veljače loš dan jer vam je rođendan. Možete intervenirati. Ali nemate šanse (smijeh). U konsenzusu imate tu vrstu korelacije sila. Ljudi razumiju da kada imate rat u Iraku, velika skupina ne bi rekla: Ne, ne, u svojoj maloj zemlji imamo puno malih problema.

Ljudi su razumni. Očito, konsenzus je koristan jer ako imaš veliki sukob, onda je koristan. Jer ako ne znaš ništa o ženskim pitanjima, o rasizmu, rekao bi da nas nema puno. ... Očito je da želiš reći, da, tu smo da poštujemo raznolikost. I ljudi će ih slušati i integrirati to. I tako konsenzus dobro funkcionira.”

Pitanje: “Ali pravo veta? Imaju li ga pojedinci ili organizacije?”

“Službeno, imaju ga organizacije. Ali organizacija mogu biti dvije osobe. Jer to nisu formalne organizacije.”

Pitanje: “Koje su organizacije predstavljene?”

“Ljudi koji žele. Organizacije koje žele.”

Pitanje: “Tko su oni, primjerice?”

“Ima ih puno. Na internetskoj stranici imamo šesto organizacija. A ovdje imamo tri ili četiri tisuće organizacija, ali one obuhvaćaju sve, od malih, npr. od dvoje ljudi, pa do velikih koje okupljaju milijune ljudi – svi sindikati, nevladine organizacije, puno neprofitnih pokreta.”

Pitanje: ”Što je s političkim stranakama?”

“To se razlikuje od zemlje do zemlje. Na papiru, ne, zato što Povelja o načelima tako kaže.”

5. *S onu stranu deliberacije.* Primjeri čiste deliberacije koji rezultiraju nečim što bi se moglo nazvati “pravim” konsenzusom u Habermasovom smislu relativno su rijetki u kontekstu društvenih pokreta. Češće nailazimo na debate u kojima ostaju razlike mišljenja, što rezultira kompromisom, nejasnim ili pseudo dogovorom, odgađanjem odluka, odlukama koje se usvoje, ali se ne provode, više ili manje suptilnim oblicima vodstva i agitiranja, i debatama koje završavaju delegiranjem odluke podskupini ili glasovanjem utemeljenim na većinskom načelu. Navodim neke izjave koje priznaju postojanje tih mehanizama kao činjenicu ili ih također kritiziraju, ili pak namjerno brane takve mehanizme:

Christoph Aguiton, nakon što je objasnio regrutiranje Međunarodnog vijeća putem kooptacije (što su mnogi aktivisti kritizirali) u kontekstu Svjetskog društvenog foruma: “U Europi radimo stvari na drugačiji način. To je otvorena skupština... Taj je model prilično efikasan, ali također ima problema. Tko ima novca da ode na Europsku skupštinu? To je prilično zamorno, opskurno i nejasno. Osim toga, imamo sustav koji je jako dobar, ali može stvoriti neke nejednakosti. Selili smo se iz grada u grad, zato što je sustav otvoren. Kada je u Istanbulu, pola

sobe su Turci. Kad si u Berlinu, pola sobe su Nijemci. To je jako dobro sredstvo integracije... no u isto vrijeme, stvarnu moć imaju ljudi koji znaju glazbu (smijeh) i koji znaju pravila, ljudi koji su tu od početka.”

Sudeći prema Danu, članu britanske studentske skupine koja se bavi konzumerizmom, evo kako skupina donosi odluke: “To je prilično neformalno. Hoću reći, uglavnom priprelim satanak s Mattom i predložimo neke teme o kojima želimo razgovarati, tako da unaprijed znamo o čemu ćemo razgovarati. Kada se radi o nekoj važnoj odluci, ponekad glasamo. Ponekad samo diskutiramo o stvarima i dogovorimo se tako da su svi sretni. Nekoliko puta smo glasovali jer nismo mogli doći do dogovora.”

Matt, član iste skupine: “Mislim da je to prilično demokratski, ali na kraju je riječ o nekolicini ljudi koji odlučuju ili koji vode diskusiju u određenom smjeru.”

Christine, članica iste skupine, komentirajući sukob: “Matt i Dan se nisu složili oko bojkota. Matt je rekao ‘trebali bismo od njih tražiti da ponude alternativu’, a Dan je rekao ‘ne, trebali bismo postići da od nje odustanu’ i tako smo glasovali. I to se činilo sasvim u redu. Čak ni Matt poslije nije bio ozlojeđen niti imao kakvu sličnu reakciju, činilo se da je u redu.”

U pripremnoj skupini za Skupštinu društvenih pokreta, nakon tri proširena sastanka u danima koji su prethodili Skupštini, sve do kasno navečer za vrijeme tog četvrtog sastanka još uvijek je bilo otvoreno pitanje treba li ili ne treba o nacrtu političke rezolucije što ga je izradila podskupina raspravljati na Skupštini koja se održavala slijedećeg jutra. Čak i tako kasno skupina nije došla ni do kakve odluke. Slijede dvije oprečne izjave o tom pitanju:

Jonathan iz Velike Britanije: “Mislim da ne bismo trebali sat vremena raspravljati o sutrašnjem tekstu, jer ako to napravimo, ljudi će ustati i reći da trebamo uključiti i problematiku klime. To su ljudi koji će se javljati za riječ u mrežama. Mislim da bi predsjedavajući trebali dati kratki uvod i onda bismo se izravno trebali obratiti ljudima i reći im kako će se boriti. Također mislim – ovo je važno za problem klimatskih promjena, ali i za mnoge druge mreže – da trebamo kratki tekst od jednog paragrafa koji ćemo uključiti u duži tekst što ćemo ga sutra objaviti na internetu. To će biti službena odluka foruma koja će podržati ono što radimo.”

Drugi britanski govornik: “Valjda već sat vremena raspravljamo o tom tekstu. Razumijem zašto vi mislite da to nije potrebno jer, kako ste rekli jučer, ne mislite da je tekst važan. ... Mislim da je tekst kraj-

nje neodređen kao što su i svi naši tekstovi jer nastoje izbjeći debatu. Činjenica je: oko svih tih pitanja postoje razlike. Zašto bi te razlike postojale samo u ovoj sobi? Ljudi koji su prisustvovali forumu debatirali su u svim seminarima. Zašto ne bi postojala debata na Skupštini društvenih pokreta? Nedemokratski je ne dopustiti ljudima da govore i da izraze svoje različito mišljenje o tekstu na Skupštini. Treba reći da je to pokušaj pseudo konsenzusa, jer on se sastoji samo u ušutkavanja ljudi i njihovu sprečavanju da govore. Mislim da je to sramota da se ide ispod standarda demokracije. Uopće ih ne dostiže...”

“U stvarnosti kažemo da imamo pravo na debatu među sobom, tri ili četiri dana, ali masa ljudi na Europskom socijalnom forumu, koji jedino na Skupštini društvenih pokreta imaju mogućnost da o bilo čemu odlučuju, ne bi trebala imati pravo diskutirati ni četiri dana ni četiri sata niti, sudeći prema Jonathanu Nealu, ni jedan sat. JEDAN SAT! Znamo da postoje razlike unutar ovog pokreta (daje nekoliko primjera). Zašto se ne bi makar sat vremena o tim razlikama razgovaralo na Skupštini društvenih pokreta? Jednostavna je činjenica da postoji elitizam najgore vrste – elitizam koji se boji toga što bi ljudi mogli misliti kada bi sudjelovali u raspravi, u demokratskoj diskusiji. Ali, drugovi, svi koji budu došli na Skupštinu društvenih pokreta, iz svoje studentske koordinacije ili sindikata ili društvenih inicijativa ili političkih organizacija, svakodnevno sudjeluju u debatama, i diskutiraju, debatiraju i mijenjaju tekstove koji su mnogo duži od ovoga, i oni to rade bez razdora u skupinama i podjela svakih pet minuta. Realno je da samo kroz demokratsku debatu i diskusiju možemo ići naprijed. No sada sam sumnjičav. Sumnjičav sam prema motivima nekoga tko može jedan dan reći da nam ne treba tekst, a slijedeći dan kaže: evo teksta o kojem ne bismo trebali razgovarati ni pet minuta.” (ljutito sjeda)

4. Zaključak

Skupine pokreta za globalnu pravdu – iako općenito stavljaju veliki naglasak na smanjivanje onoga što percipiraju kao nelegitimne oblike moći unutar vlastitih redova i na to da deliberiraju što je više moguće – pokazuju priličan broj odstupanja od tog ideala. Kao što je vjerovatno slučaj u bilo kojoj društvenoj skupini, mogu se primijetiti neformalne hijerarhije, borbe za moć i zloupotreba moći, oblici necivilnosti, itd.¹⁵ Neki bi promatrači mogli biti u iskušenju da postanu cinični kada vide takve primjere, osobito kada

¹⁵ Za diskusiju o preprekama demokraciji i deliberaciji u malim skupinama, vidi Gastil, 1993a, 1993b i Young 2001.

te skupine eksplicitno naglašavaju visoke moralne standarde glede vlastitih struktura, oblika komunikacije i donošenja odluka. Međutim, preliminarni rezultati našeg velikog multinacionalnog istraživačkog projekta, kao i moja zapažanja tijekom nekoliko posljednjih godina u ovim i drugim skupinama, ne podupiru takve cinične poglede.

Kao prvo, očito je da je većina tih skupina u većini svojih unutarnjih komunikacija izrazito osjetljiva na pitanja moći i demokracije. Njihov otvoren i pristupačan stil komunikacije, njihova spremnost da saslušaju različita stajališta, da rotiraju vodeće položaje ili da prihvate moderatore ili facilitatore, njihovo preferiranje participativnih diskusija i izbjegavanje dugih govornih akata – sve su to karakteristike koje se, kao što tvrdim, također mogu naći u ranijim “progresivnim” društvenim pokretima, ali u manjem opsegu¹⁶.

Drugo, unatoč njihovoj većinom neformalnoj organizacijskoj strukturi, te skupine ne samo da uspješno organiziraju svoju komunikaciju i aktivnosti malog opsega, nego također, iako s puno više poteškoća, aktivnosti na nacionalnoj i transnacionalnoj razini. Iako je to u određenoj mjeri bilo moguće i ranijim pokretima, postignuća današnjih pokreta za globalnu pravdu vjerojatno su impresivnija s obzirom na činjenicu da obuhvaćaju široku lepezu tema, ideoloških stajališta, organizacijskih stilova, strateških preferencija i kulturnih pozadina. Iako mi se ideja o “pokretu pokreta” čini više kao želja nego kao stvarnost te sam sklon naglašavati ono što dijeli umjesto onog što povezuje ove pokrete (Rucht, 2005.), još uvijek mislim da održavanje slabo povezanih mreža pokreta nije trivijalna stvar. Primjeri “tiranije nepostojanja strukture”, koju je Jo Freeman (1970) uočio kod američkih feminističkih skupina prije nekoliko desetljeća, mogu se naći i u pokretima za globalnu pravdu. Ali to ne znači da ti pokreti općenito pate od takve tiranije.

Treće, na temelju rezultata naših istraživanja možemo zaključiti da deliberacija, u najmanju ruku na razini malih skupina, nije samo san nego doista postoji. Štoviše, ona je bila češća pojava nego što smo pretpostavljali na početku istraživanja. I opet, skeptici bi mogli reći da su istraživači bili pristrani jer su imali previše razumijevanja za objekte svog istraživanja, da kategorije korištene u istraživanju nisu bile dovoljno čvrsto definirane, ili da je nejasno koliko se može pouzdati u kodiranje različitih istraživača.

Možda ima nešto istine u tim sumnjama. Ipak, tvrdim da je u nastojanju da smanje “tvrdu” moć u svojoj internoj komunikaciji i omogućće deliberaciju većina tih skupina uspješnija nego većina sindikata, političkih stranaka i velikih nevladinih organizacija. Te institucionalizirane skupine sklone su izjednačavati ideju demokracije i participacije s formalnim procedurama po-

¹⁶ Flagrantna kršenja normi demokracije i deliberacije dogodila su se u mnogim radikalnim ljevičarskim skupinama koje su proizašle iz njemačkog studentskog pokreta kasnih šezdesetih i ranih sedamdesetih godina 20. stoljeća (vidi Koenen, 2001.)

put većinskog glasovanja i delegacije. One također mnogo više naglašavaju “snažno” vodstvo i stručnjake kao primjerene aktere onoga što zovu deliberacijom. Ako bi se te prakse primijenile u pokretima za globalnu pravdu, one bi ih dugoročno vjerojatno dokrajčile. Za mene je još uvijek otvoreno pitanje jesu li efikasnost i demokracija najčešće ili uvijek igra nulte sume, kao što to mnogi društveni znanstvenici pretpostavljaju.¹⁷

S engleskog prevela

Petra Jurlina

Literatura

- Ackerman, Bruce i Fishkin, James S., 2004.: *Deliberation Day*, Yale University Press, New Haven, CT
- Bächtiger, André i Steiner, Jürg (ur.), 2005.: Empirical Approaches to Deliberative Democracy (Second of the Two Special Issues), *Acta Politica*, (40) 3
- Bohman, James, 2000.: *Public Deliberation. Pluralism, Complexity, and Democracy*, MIT Press, Cambridge/London
- Breines, Winnie, 1982.: *The Great Refusal: Community and Organization in the New Left, 1962-1968*, Praeger, New York
- Burkhalter, Stephanie, John Gastil and Todd Kelshaw (2002): A Conceptual Definition and Theoretical Model of Public Deliberation in Small Face-to-Face Groups, *Communication Theory*, (12) 4: 398-422
- Chambers, Simone, 2003.: Deliberative Democratic Theory, *Annual Review of Political Science*, (6): 307–326
- della Porta, Donatella, 2005.: Making the Polis: Social Forums and Democracy in the Global Justice Movement, *Mobilization*, (10) 1: 73-94
- della Porta, Donatella (ur.), 2007.: *The Global Justice Movement: Crossnational and Transnational Perspectives*, Paradigm, Boulder
- della Porta, Donatella i Rucht, Dieter (ur.), 2008.: Microanalysis of Practices of Deliberative Democracy, WP6 – Integrated Report, European University Institute, Firenca (neobjavljeni izvještaj)
- Dryzek, John S., 2000.: *Deliberative Democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestations*, Oxford University Press, Oxford/ New York

¹⁷ Poletta (2002., 148.) u svojoj analizi američke Nove ljevice šezdesetih godina ne vidi međusobnu isključivost tih ciljeva: dilema participativne demokracije s kojom su se suočili novi ljevičari nije bila niti u napetosti između demokracije i efikasnosti niti onoj između jedinstva i razlike. Dilema je prije bila u unutarnjim ograničenjima pedagogije i prijateljstva kao modela demokratskih načela.

- Epstein, Barbara, 1991.: *Political Protest and Cultural Revolution: Nonviolent Direct Action in the 1970s and 1980s*, University of California Press, Berkeley
- Ferree, Myra M., Gamson, William A., Gerhards, Jürgen i Rucht, Dieter, 2002.: Four Models of the Public Sphere in Modern Democracies, *Theory and Society*, (31), 3: 289-324
- Flynn, Jeffrey, 2004.: Communicative Power in Habermas's Theory of Democracy, *European Journal of Political Theory*, (3) 4: 433-454
- Freeman, Jo ([1970], 1982.: *The Tyranny of Structurelessness*, Dark Star, London, URL: <http://www.Jofreeman.com/joreen/tyranny.htm>
- Gastil, John, 1993.a: *Democracy in Small Groups: Participation, Decision Making, and Communication*, New Society Publishers, Philadelphia
- Gastil, John, 1993.b: Identifying Obstacles in Small Group Democracy, *Small Group Research*, (24) 1: 5-27
- Habermas, Jürgen, 1971.: Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz, u: Jürgen Habermas i Niklas Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Was leistet die Systemforschung?*, Suhrkamp, Frankfurt/M.: 101-141
- Habermas, Jürgen, 1973.: Wahrheitstheorien, u: Helmut Fahrenbach (ur.), *Wirklichkeit und Reflexion*, Neske, Pfullingen: 211-265
- Habermas, Jürgen, 1992.: *Faktizität und Gelung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaates*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Habermas, Jürgen, 1996.: *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, 4. izdanje 2001., MIT Press, Cambridge (Mass.)
- Habermas, Jürgen, 2005.: Concluding Comments on Empirical Approaches to Deliberative Politics, *Acta Politica*, (40) 3: 384-392
- Haug, Christoph i Teune, Simon, 2008.: Identifying Deliberation in Social Movement Assemblies: Challenges of Comparative Participant Observation, *Journal of Public Deliberation*, (3) 1: 1-37
- Kohn, Margaret, 2000.: Language, Power and Persuasion: Towards a Critique of Deliberative Democracy, *Constellations*, (7) 3: 408-429
- Leach, Darcy K., 1998.: *Why Just Go for 51%? Organizational Structure in the Religious Society of Friends*, Working Paper, Center for Research on Social Organization, University of Michigan
- Leach, Darcy K., 2006.: *The Way is the Goal: Ideology and the Practice of Collectivist Democracy in German New Social Movements*, doktorska disertacija, University of Michigan, Department of Sociology, Ann Arbor
- Lipset, Seymour, Trow, Martin i Coleman, James, 1956.: *Union Democracy*, Free Press, Glencoe
- Mansbridge, Jane, 2003.: Consensus in Context: A Guide for Social Movements, u: Patrick G. Coy (ur.): *Consensus Decision Making, Northern Ireland and Indigenous Movements*, (Research in Social Movements, Conflicts and Change: Vol. 24), JAI, Amsterdam: 229-253

- Mansbridge, Jane, Hartz-Karp, Janette, Amengual, Matthew i Gastil, John, 2006.: Norms of Deliberation: An Inductive Study, *Journal of Public Deliberation*, (2) 1, URL: <http://services.bepress.com/jpd/vol2/iss1/art7>
- Medearis, John, 2004.: Social Movements and Deliberative Democratic Theory, *British Journal of Political Science*, (35): 53–75
- Michels, Robert, [1911] 2001.: *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracies*, preveli Eden i Cedar Paul, Batoche Books, Kitchener, Ontario
- Mutz, Diana, 2006.: *Hearing the Other Side: Deliberative Versus Participatory Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge
- Polletta, Francesca, 2002.: *Freedom is an Endless Meeting: Democracy in American Social Movements*, University of Chicago Press, Chicago
- Polletta, Francesca, 2002.: *It Was Like a Fever: Storytelling in Protest and Politics*, The University of Chicago Press, Chicago/London
- Rucht, Dieter, 1995.: Ecological Protest as Calculated Law-breaking: Greenpeace and Earth First! in Comparative Perspective, u: Wolfgang Rüdiger (ur.), *Green Politics Three*, Edinburgh University Press, Edinburgh: 66-89
- Rucht, Dieter, 2002.: Herausforderungen für die globalisierungskritischen Bewegungen, *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*, (15) 1: 16-21
- Rucht, Dieter, 2003.: Social Movements Challenging Neo-liberal Globalization, u: P. Ibarra (ur.) *Social Movements and Democracy*, Palgrave Macmillan, New York: 211-228
- Rucht, Dieter, 2005.: Un movimento di movimenti? Unità e diversità fra le organizzazioni per una giustizia globale (preveo Manlio Cinalli), *Rassegna Italiana di Sociologia*, (46) 2: 1-31
- Rucht, Dieter (u tisku): Social Fora as Public Stage and Infrastructure of Global Justice Movements, u: Seraphim Seferiades (ur.), *Contentious Politics and Social Movements in the 21th Century*, Themelio, Athena
- Ryfe, David M., 2005.: Does Deliberative Democracy Work?, *Annual Review of Political Science*, (8): 49–71
- Ryfe, David M., 2006.: Narrative and Deliberation in Small Group Forums, *Journal of Applied Communication Research*, (34) 1: 72–93
- Sanders, Lynn M., 1997.: Against Deliberation, *Political Theory*, (25) 3: 347-376
- Sen, Jai, Anand, Anita, Escobar, Arturo i Waterman, Peter (ur.), 2004.: *World Social Forum: Challenging Empires*, The Viveka Foundation, New Delhi
- Shapiro, Ian, 1999.: Enough of Deliberation: Politics Is about Interests and Power, u: Stephen Macedo (ur.), *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*, Oxford University Press, Oxford: 28-38
- William H. Simon i William H., 1999.: Three Limitations of Deliberative Democracy, u: Stephen Macedo (ed.), *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*, Oxford University Press, Oxford: 49-57.

- Smith, Graham, 2007.: *Deliberative Democracy and the Environment*, Taylor and Francis, London
- Steiner, Jürg; Bächtiger, André i Spörndli, Markus, 2004.: *The Real World of Deliberation: Favourable Conditions and Substantive Outcomes*, European University Institute Firenca (EUI Working Paper SPS No. 2004/17), URL: <http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/2634/1/sps2004-17.pdf>
- Sternstein, Wolfgang, bez godine: Der Alltag des Widerstands. Probleme einer langdauernden Platzbesetzung, u: Theodor Ebert, Wolfgang Sternstein i Roland Vogt (ur.), *Ökologiebewegung und ziviler Widerstand. Wyhler Erfahrungen*, Umweltwissenschaftliches Institut, Stuttgart
- Teivainen, Teivao, 2004.: Arena or Actor?, u: J. Sen i dr. (ur.), *World Social Forum: Challenging Empires*, The Viveka Foundation, New Delhi: 122-129
- Wallerstein, Immanuel, 2004.: The Dilemmas of Open Space: the Future of the WSF, *International Social Science Journal*, (56) 152: 629-637
- Weinrich, Harald, 1972.: System, Diskurs und die Diktatur des Sitzfleisches, *Merkur*, (8): 801-812
- Whitaker, Chico, 2004.: The WSF as Open Space, u: Jai Sen i dr. (ur.), *World Social Forum: Challenging Empires*, The Viveka Foundation, New Delhi: 111-121
- West, Mark i Gastil, John, 2004.: Deliberation at the Margins: Participant Accounts of Face-to-Face Public Deliberation at the 1999-2000 World Trade Protests in Seattle and Prague, *Qualitative Research Reports in Communication*, (5): 1-7
- Young, Iris Marion, 1996.: Communication and the Other: Beyond Deliberative Democracy, u: Seyla Benhabib (ur.): *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*, Princeton University Press, Princeton, N.J.: 120-135
- Young, Iris Marion, 2001.: Activist Challenges to Deliberative Democracy, *Political Theory*, (29), 5: 670-690

Dieter Rucht

*DELIBERATIVE DEMOCRACY AND POWER IN GLOBAL
JUSTICE MOVEMENTS*

Summary

The author starts the article with a discussion of the ideas of deliberation and deliberative democracy in general and then presents some impressions and findings of the ongoing comparative research project on global justice movements. The research tries to answer two main questions: "How do (attempts to) deliberation, participation and decision-making look like in different kinds of groups, different countries (and probably at different levels – from the local to the international)?" and "What factors influence and restrict deliberate/participatory practices?". The presented empirical investigation is mainly based on a semi-structured and full-structured participant observation, complemented by informal interviews in the local and regional groups in six countries and a number of transnational meetings of networks and political campaigns for global justice. The author concludes that global justice groups, though generally putting much emphasis reducing what they perceive as illegitimate forms of power within their own ranks and to deliberate as much as possible, do exhibit quite a number of aberrations from this ideal. Still, the author points out that deliberation, at least at the level of small-scale groups, is not just a dream but actually occurs, and that the majority of these groups are more successful in reducing in their internal communication "hard" power and enabling deliberation than most trade unions, political parties, and big NGOs.

Key words: deliberation, deliberative democracy, global justice movements, consensus

Mailing address: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Reichpietschufer 50, D-10785 Berlin.

E-mail: rucht@wzb.eu